

6. Лурия А. Р. Язык и сознание/ А. Р. Лурия. – М.: Изд-во МГУ, 1979. – 319 с.
7. Національна доктрина розвитку освіти – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Vigotsky L.S. Thought and language / Ed. a. transl. E. Hanfmann, G. Vakar. – Cambridge (III): Mass. (original publication in Russian 1934), M.I.T. Press, 1962. – 168 p.

Сиранчук Н.Н.

**УЧЕНИЕ Л.С. ВЫГОТСКОГО О МЫШЛЕНИИ И РЕЧИ И МЕТОДИЧЕСКАЯ
СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВЫХ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ
МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ**

В статье формулируются общие положения, касающиеся структуры речевого акта, на основе анализа имеющихся в различных науках подходов к построению модели порождения речевого высказывания.

Ключевые слова: обобщение, значение слова, речевые творческие способности учеников, репродуктивная деятельность, творческая деятельность.

Siranchuk N.N.

**L.S. VYGOTSKY'S RESEARCH ABOUT THINKING AND THE SPEECH AND METHODOLOGICAL
STRATEGY OF DEVELOPMENT OF SPEAKING AND CREATIVE ABILITIES OF JUNIOR
PUPILS**

There are general statement in this article which connected with the structure of speech act, the analyses' basis which are in different sciences and approaches of building a model of speaking statements.

Key words: generalization, word meaning, speaking and creative abilities of pupils, reproductive activity, creative activity.

УДК 37.03:316

Устинова Н.В.

**СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА
В ПРОЦЕСІ ЙОГО СОЦІАЛІЗАЦІЇ**

У статті досліджуються теоретико-методологічні засади процесу становлення особистості школяра в ході його соціалізації, розглядаються питання підготовки підростаючої особистості до вступу в доросле життя, пропонуються форми залучення учнів до участі в позакласній та позашкільній роботі, що сприяють набуттю ними соціального досвіду, тобто здійсненню процесу соціалізації особистості, підготовці до виконання своєї ролі в суспільстві.

Ключові слова: сучасна школа, освітньо-виховний процес, особистість школяра, соціалізація особистості.

Одне з головних завдань виховання сьогодні полягає в підготовці підростаючої особистості до вступу в доросле життя, до життєдіяльності в оточуючому її середовищі, яке має тенденцію до постійної зміни. Тому випускник загальноосвітньої школи має не тільки постійно пристосовуватися до конкретних умов, а й бути готовим до їх змін. Проте школа сьогодні все таки основну свою увагу концентрує на наданні учневі необхідних знань, виробленні вмінь та навичок, але недостатньо навчає школярів ухвалювати відповідальні рішення, критично мислити, використовувати інформаційні та комунікаційні технології, вирішувати конфлікти. Ідеться про вміння відповідно самостійно діяти в конкретних ситуаціях, що чекають на людину в соціумі. Отже, створення умов для становлення особистості школяра в процесі його соціалізації є надзвичайно актуальною проблемою сучасної загальноосвітньої школи.

Проблема соціального становлення підлітків, старшокласників і механізмів впливу на результативність цього процесу впродовж останніх років інтенсивно досліджувалася як вітчизняними, так і зарубіжними вченими: соціологами, психологами та педагогами. Фундаментальною основою для дослідження стали праці, що розкривають філософію і методологію виховання (В.Афанасьєв, І.Бех, Б.Бітінас, І.Зязюн, І.Кон, А.Макаренко, В.Сухомлинський та ін.).

Загальнотеоретичний підхід до змісту і технологій соціально-педагогічної роботи в навчальних закладах виразно простежується в працях Г. Андрєєвої, О.Безпалько, А.Бойко, В.Бондаря, Н.Кузьміної, В.Лозової, Г.Троцько, Л.Міщик, А.Мудрика, С.Савченка, Л.Хомич, Н.Щуркової та ін.

Технологічний аспект соціалізації в умовах навчального закладу розкривали О. Газман, Ю.Гапон, Т. Говорун, О. Жабокрицька, В. Іванова, А.Капська, С. Кириленко, Г.Коберник, О.Ковнір, Т.Кравченко, О.Кузьменко, П. Куліш, Н. Лавриченко, І. Мудрак Л.Нечепоренко та ін.

Водночас, незважаючи на досить значну кількість праць у галузі соціалізації, з'явилася і все частіше усвідомлюється науковцями та практиками суперечність між посиленням соціалізації педагогічного процесу і нерозробленістю умов для соціально-педагогічного впливу на особистість, однією із яких є досить помітною така умова, як формування особистості школяра в процесі його соціалізації.

Зважаючи на таку постановку питання, метою нашої статті й стало висвітлення особливостей становлення особистості школяра сучасної загальноосвітньої школи в процесі його соціалізації.

Сучасні тенденції розвитку системи освіти в Україні пов'язані з оновленням та вдосконаленням змісту освіти, модернізацією і реформуванням системи управління навчальними установами, організацією педагогічного процесу, спрямованого на надання допомоги дитині в її своєчасному соціальному розвитку в процесі соціалізації.

Соціалізація забезпечує входження людини в соціальні спільноти та колективи, комфортне співіснування в них, усупільнення її діяльності, способу життя і думок, що забезпечує формування особистості як представника певних соціальних спільнот та груп, соціальних прошарків.

Останнім часом суспільство вимагає від школи виконання соціальної функції, а саме: введення дитини за допомогою навчання у розгалужену структуру соціальних ролей. Залучення учнів до участі в позакласній, позашкільній роботі сприяє набуттю ними соціального досвіду, тобто відбувається процес соціалізації особистості, підготовка до виконання своєї ролі в суспільстві, оскільки особистість розвивається через активні суспільні дії, свідомо перетворюючи і оточуюче середовище, і себе в процесі цілеспрямованої діяльності.

Соціалізація є процесом і результатом засвоєння і дальшого активного відтворення індивідом соціального досвіду. У процесі спільної діяльності і спілкування формується його соціальність – культура мислення і культура почуттів, культура духовного життя і культура поведінки. Поза людським суспільством духовний, соціальний, психічний розвиток відбуватися не може.

Процес соціалізації ніколи не завершується, він триває безкінечно впродовж усього життя. Йому властива внутрішня динаміка здобутків і втрат (Г.С.Костюк), безмежність саморозкриття особистості.

Соціалізація може бути регульованою і спонтанною. Вона здійснюється як у навчальних закладах, так і поза ними. При цьому, наприклад, у школі засвоюються не лише ті знання, які є метою уроку, не тільки правила і норми поведінки, які спеціально формуються в процесі навчання і виховання. Учень збагачує свій соціальний досвід і за рахунок того, що, на думку педагога, може здаватися "випадковим". Наприклад, стиль взаємин учителя й учнів, який може збігатися із завданнями виховання, а може й не збігатися.

Обставини, умови, що спонукають людину до активності, дії називають чинниками соціалізації. У вітчизняній і західній науці є різні класифікації чинників соціалізації. Найбільш логічною і продуктивною для педагогіки, на наш погляд, є класифікація, яку запропонував А.В.Мудрик [5]. Основні чинники соціалізації вчений об'єднав у три групи: макрочинники, мезочинники, мікрочинники.

Макрочинники (гр. *makros* – великий, великих розмірів) – космос, планета, світ, країна, суспільство, держава – впливають на соціалізацію всіх жителів планети або дуже великих груп людей, які проживають у певних країнах.

Мезочинники (гр. *mesos* – середній, проміжний) – умови соціалізації великих груп людей, які виокремлюються за національною ознакою (етнос як чинник соціалізації); за місцем і типом поселення, у якому вони живуть (регіон, село, місто, селище); за належністю до аудиторії тих чи інших засобів масової комунікації (радіо, телебачення, кіно та інші).

Мікрочинники (гр. *mikros* – малий) соціальні групи, що безпосередньо впливають на конкретних людей (сім'я, група ровесників, мікросоціум, організації, у яких здійснюється соціальне виховання, – навчальні, професійні, громадські та інші).

Мікрочинники, як зазначають соціологи, впливають на розвиток людини через так званих агентів соціалізації – осіб, у безпосередній взаємодії з якими проходить її життя.

Для нашого дослідження насамперед набувають особливої ваги мікрочинники соціалізації – школи, що активно, через учителів, впливають на розвиток школярів.

У психологічній науці категорія "особистість" належить до числа базових понять. Водночас поняття "особистість" не є суто психологічним і вивчається всіма суспільними науками, у тому числі філософією, соціологією, педагогікою та ін. Найчастіше під особистістю розуміють людину в сукупності її соціальних і життєво важливих якостей, набутих нею в процесі соціального розвитку. Найбільш часто до змісту поняття "особистість" включають стійкі якості людини, що визначають значущі відносно інших людей вчинки.

Як відомо, виховання в педагогіці характеризується як вирішальний чинник формування особистості. У цьому зв'язку постає головна мета вчителя – створити реальні умови для формування в школі творчої особистості, здорової і духовно, і фізично, здатної успішно адаптуватися до динамічних соціальних умов і зуміти реалізувати себе в свідомій людській сфері діяльності, що відповідає загальнолюдським та національним ідеалам.

Будь-який вид роботи з учнем вимагає творчого підходу, серйозної й ретельної підготовки вчителя. Кожний учитель, організовуючи систематичну класну і позакласну роботу учнів, може забезпечити суспільно корисну спрямованість її змісту, різноманітність форм роботи, залучення до творчої діяльності значного числа учнів.

Чинники формування особистості в процесі її соціалізації визначаються становищем людини в суспільстві, на виробництві, у побуті, сім'ї, її трудовою і громадською активністю, її ставленням до Батьківщини, праці, суспільства, оточуючих її людей, до самої себе. Середовище, у якому людина живе, зумовлене соціальною політикою. У суспільстві, заснованому на експлуатації, наживі, пригніченні, формуються і відповідні якості особистості: індивідуалізм, покора, сумирність тощо. У суспільстві стан соціального середовища зумовлений гуманними принципами, економічною політикою: турботою про людину, про задоволення її матеріальних і духовних потреб. Усе це створює передумови позитивного впливу середовища. Вплив чинників може бути умисний і неумисним, стихійним, керованим і некерованим, об'єктивним і суб'єктивним, тривалим, сприятливим і несприятливим, запрограмованим і випадковим, необхідним і можливим. Суспільний лад, політика держави, праця, наука, школа, навчання і виховання, мистецтво і література, спорт і фізкультура, умови праці і відпочинку, побуту, сім'ї стають чинниками формування особистості. Серед них найважливішим, визначальним є політика держави.

До групи соціальних чинників входять такі, як мистецтво і література, телебачення, радіо, кіно, преса, спорт. Специфікація цих чинників зумовлена тим, що людині надається

можливість усебічного розвитку своїх інтересів. Як вона буде використовувати ці можливості, залежить, у кінцевому рахунку, від неї самої. Виховання як чинник ураховує всю сукупність діючих на людину чинників. Виховання не може скасувати жодного з чинників формування особистості. Завдання виховання реалізувати до рівня сформованості якостей особистості дію сприятливих чинників і знизити до нуля вплив несприятливих чинників.

Виховання створює програму формування якостей особистості на основі закономірностей розвитку людини. Чим глибше виховання спирається на закономірності розвитку і формування особистості, тим воно плідніше.

Чинники розвитку і формування особистості не виявляються ізольовано, а діють завжди в комплексі, у системі. Водночас провідним стає чинник виховання, наприклад, формування патріотичних переконань і почуттів. Виховання стає вирішальним чинником сформованості патріотизму та інших поглядів і переконань.

Неабиякий вплив на процес формування особистості школяра в ході його соціалізації відіграє шкільний колектив. Дитячий класний колектив справляє виховний вплив на особистість в умовах, коли він перетворюється на носія виховних функцій. Дослідники [1; 2 та ін.] виокремлюють три функції: функцію організаційну – дитячий колектив стає суб'єктом управління своєї суспільно корисної діяльності; функцію ідейно-виховну – дитячий колектив стає носієм і пропагандистом певних ідейно-моральних переконань; функцію стимулювання – колектив сприяє формуванню морально цінних стимулів усіх громадсько-корисних справ, регулює поведінку своїх членів, їх взаємовідносин.

Як член суспільства і колективу, вихованець змушений приймати ті правила і норми взаємовідносин, які притаманні тому чи іншому колективу. Він не може їх ігнорувати або нехтувати ними вже тому, що хоче бути прийнятим колективом, зайняти в ньому становище, що задовольняє його, та ефективно здійснювати свою діяльність. Це зовсім не означає, що школяр мусить пасивно прилаштовуватися для відносин, що склалися або складаються. Колектив відкриває можливості нагромадження досвіду колективної поведінки в позиціях не лише підпорядкування, але й активного протиставлення і керівництва. У кінцевому підсумку це призводить до формування таких соціально цінних якостей, як громадянськість, гуманізм, ініціативність, відповідальність, соціальна справедливість тощо. Лише в колективі формуються такі суттєві особистісні характеристики, як самооцінка, рівень домагань і самоповага, тобто прийняття чи неприйняття себе як особистості.

Колективна життєдіяльність школярів відкриває практично необмежені можливості для реалізації фізичного і художнього потенціалу особистості. Роль колективу в розвитку особистості полягає в тому, що він відкриває можливості практичного засвоєння демократичних форм організації життєдіяльності. Насамперед це реалізується через активну участь у шкільному самоуправлінні та різноманітному громадському житті.

У процесі впливу на особистість колектив використовує громадську думку, що постає інструментом формування особистості дитини. Використовуючи реальну можливість висловити критичні зауваження на адресу товаришів, відзначити їхні достоїнства, школярі проймаються свідомістю відповідальності за колектив, учаться жити інтересами класу, виявляючи ті чи інші недоліки, негативні сторони особистості учнів, колективне обговорення сприяє активізації їхнього самовиховання. Громадська думка учнівського колективу при цьому постає дієвим стимулом його дальшого становлення і вдосконалення.

Громадська думка колективу для підлітка є критерієм оцінки власних вчинків і власної поведінки. Неперервно впливаючи на особистість школяра, виконуючи функції морального контролю за поведінкою особистості, громадська думка може попередити можливі порушення норм поведінки.

Такі засоби впливу на особистість школяра, як діяльність, змагальність, навіювання ефективно впливають на нього, оскільки існує певна ситуація. Щодо громадської думки, то вона справляє вплив постійно, незалежно від тієї конкретної ситуації, у якій знаходиться цей школяр. Громадська думка впливає одночасно і на свідомість, і на волю, і на почуття учня. Перебуваючи в атмосфері громадської думки колективу, школяр відчуває на собі його вплив і не будучи спеціально об'єктом його впливу. Проте цей вплив значно збільшується, коли воно стає об'єктом цілеспрямованого впливу громадської думки колективу, вираженого у формі схвалення або осуду. Громадське схвалення утворює людину у власній значущості, приносить їй моральне задоволення, натхнення, стимулює загальне піднесення.

У підсумку можна було б запропонувати модель школяра, який відповідає вимогам сучасного суспільства і володіє такими особистісними і громадянськими якостями:

- він швидко пристосовується до постійно змінюваних умов життя, уміє орієнтуватися в економічній, соціально-політичній обстановці;

- володіє високою соціальною активністю, цілеспрямованістю і підприємливістю, прагненням до пошуку нового і здатністю віднаходити оптимальні рішення життєвих проблем у нестандартних ситуаціях;

- має потребу в життєвих досягненнях і успіху; нахили до самостійного ухвалення рішення, постійного розвитку свого інтелекта і професійних якостей;

- є законотримливим, соціально відповідальною людиною, володіє розвинутих почуттям внутрішньої свободи і власної гідності;

- володіє здатністю до самооцінки та конкуренції з іншими;

- має в межах розумного індивідуалістичні настанови, орієнтацію на себе, свої інтереси і потреби володіє раціональним альтернативним мисленням і прагматичним ставленням до життя;

- має національну свідомість українського громадянина, є патріотом своєї Вітчизни [4].

Якості життєздатності можна було б об'єднати в кілька груп:

1. Моральні – любов, совітливність, чесність, співчуття, справедливність;

2. Вольові – витримка, мужність, терпіння, наполегливість, виносливність та ін.;

3. Ставлення до людей – вимогливість, повага, людяність, чуйність, великодушність, вірність, товариськість, толерантність, довіра;

4. Відношення до праці – трудолюбність, бережливність, ініціатива, підприємливість;

5. Ідейно-суспільні – свідомість, духовність, ініціативність, громадянськість, відповідальність, соціальна активність [3].

У цілому перелічені якості можуть ефективно формуватися через гуманні взаємовідносини педагогів і учнів, дітей і дорослих у всіх сферах діяльності. Уключення школяра до різних видів діяльності, участь у яких забезпечить його гармонійний розвиток, усебічну підготовку до самостійного життя і праці, буде сприяти формуванню особистісних якостей і здібностей, затребуваних сучасним життям.

Таким чином, формування особистості школяра характеризує послідовність і поступальність змін, що відбуваються в свідомості і поведінці особистості. Виховання пов'язане із суб'єктивною діяльністю, з виробленням у людини певного уявлення про оточуючий світ. І хоча виховання враховує вплив зовнішнього середовища, воно в основному уособлює зусилля, які здійснюють соціальні інститути.

Формування особистості школяра являє собою процес становлення особистості, поступове засвоєння вимог суспільства, набуття соціально значущих характеристик свідомості і поведінки, які регулюють її взаємовідносини з суспільством. Соціалізація школяра розпочинається з перших років життя і закінчується в період громадянської зрілості людини, хоча, зрозуміло, повноваження, права і обов'язки, набуті ним, не

свідчать про те, що процес соціалізації повністю завершено: за деякими аспектами він триває все життя.

Отже, сутність становлення особистості школяра в ході його соціалізації може бути визначена як процес входження особистості в систему суспільних відносин, результат розвитку особистості як універсального суб'єкта діяльності шляхом його багаторівневої взаємодії із суспільством на підставі формування соціально-типових якостей, які є внутрішніми регуляторами свідомості, поведінки і діяльності.

Становлення особистості школяра в процесі його соціалізації ефективніше відбувається за умов наявності широкого кола різновікового спілкування, коли він виконує різні соціальні ролі: і молодшого, і старшого товариша, і рівного з дорослими партнера, тобто, учень виробляє лінію поведінки в різних нерегламентованих життєвих ситуаціях, що й становить перспективу наших дальших досліджень у цьому напрямку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авраменко О.О. Соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема [Електронний ресурс] / О. О. Авраменко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – Вип. 5. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_5_3.pdf
2. Коберник Г. Соціалізація особистості молодшого школяра в умовах навчального середовища [Електронний ресурс] / Г. Коберник // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2011. – № 39(2). – С. 123-128. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ppps_2011_39\(2\)_20.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ppps_2011_39(2)_20.pdf)
3. Кравченко Т.В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: Монографія. – К.: Фенікс, 2009. – 416 с.
4. Лопухівська А. Соціалізація учнів в умовах навчально-виховного середовища сільської школи [Електронний ресурс] / А.Лопухівська // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2007. – № 22. – С. 133-138. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ppps_2007_22_23.pdf
5. Мудрик А.В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В.А.Сластенина. 6-е изд., испр. и доп. – М., 2007. – 224 с

Устинова Н.В.

СТАНОВЛЕНИЕ ЛИЧНОСТИ ШКОЛЬНИКА В ПРОЦЕССЕ ЕГО СОЦИАЛИЗАЦИИ

В статье исследуются теоретико-методологические основы процесса становления личности школьника в ходе его социализации, рассматриваются вопросы подготовки подрастающей личности к вступлению во взрослую жизнь, предлагаются формы приобщения учащихся к участию во внеклассной и внешкольной работе, которые содействуют приобретению ими социального опыта, то есть осуществлению процесса социализации личности, подготовке к исполнению своей роли в обществе.

Ключевые слова: современная школа, образовательно-воспитательный процесс, личность школьника, социализация личности.

Ustynova N.V.

FORMATION OF THE INDIVIDUAL PUPIL IN THE PROCESS OF SOCIALIZATION

The article examines the theoretical and methodological framework for the process of formation of the individual pupil in the course of socialization, the issues of preparation for the entry of the person growing up into adulthood, includes forms of familiarizing students to participate in extra-curricular work, which assists them to obtain social experience, that is, the implementation process of socialization, preparation for the execution of their role in society.

Key words: modern school, educational-training process, the individual pupil, socialization of the individual.